Українська музична культура: етномузикознавчий та мистецтвознавчий аспекти

Ukrainian musical culture:
Ethnomusicology and Artistic Aspects

UDC 792.028

DOI 10.33287/222013

Тулянцев Андрій Анатолійович,
*кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри «Вокально-хорове мистецтво»
Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки*

тел. (093) 723 - 45 - 15
e-mail: ksb2008dnepr@rambler.ru
<https://orcid.org/0000-0002-4567-432X>

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ МОЛОДІЖНИЙ ТЕАТР У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ

Метою статті є вивчення специфіки репертуарних вистав для молоді з позицій діалогу між театром і глядачем, а також відбір найбільш ефективних методів їх дослідження задля виявлення особливості використання жанрово-стилістичних прийомів акторської гри й режисури у театральній мові та закономірностей інтерпретації театральної вистави у сценічному просторі. **Наукова новизна** статті полягає у тому, що вперше визначаються засадничі риси діяльності Дніпропетровського українського молодіжного театру, здійснюється її предметно-понятійний та ціннісно-смысловий аналіз; пропонується історико-театрознавча оцінка стану зазначеного колективу у контексті сучасної театральної культури, яка дозволяє зрозуміти особливості історичного феномену, що поєднує сьогодення з минулим та накреслює риси майбутнього української театральної дійсності. Звернення до вистав синтетичного жанру, який розкриває природу взаємодії театру та музики, обумовили **методи дослідження**. Вони ґрунтуються на міждисциплінарному синтезі різних областей

наукового знання, а саме – структурної системи театрознавства, використанні аналітичних прийомів у вивченні драматургії, режисури, акторської майстерності, співу, роботи оркестру, сценографії, їх аналогій і перетинів, об'єднань і протиставлень.

Висновки. У різножанрових виставах Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру розкриваються принципи діалогу театральної системи та глядацької аудиторії, заснованої на активному стильовому взаємному обміні. У зв'язку із цим, відзначається справжня взаємна співпраця театру та глядача, під час якої відбувається вбудовування однієї драматургічної традиції в іншу, а також професійна праця режисерів з драматургічним текстом, пов'язана з творчою зміною структури та образного ладу вистав і їх активною трансформацією в сучасному соціумі.

Ключові слова: молодіжний театр, вистава, режисер, актор, глядач, диригент, оркестр, спів, соціум.

Тулянцев Андрей Анатолієвич, кандидат искусствоведения, доцент, заведующий кафедрой «Вокально-хоровое искусство» Днепропетровской академии музыки им. М. Глинки

Днепропетровский украинский академический молодежный театр в современном социокультурном контексте

Целью статьи является изучение специфики репертуарных спектаклей для молодежи с позиций диалога между театром и зрителем, а также отбор наиболее эффективных методов их исследования, выявляющих особенности использования жанрово-стилистических приемов актерской игры и режиссуры в театральном языке, закономерностей интерпретации театрального спектакля в сценическом пространстве. **Научная новизна** статьи заключается в том, что впервые определяются основные черты деятельности Днепропетровского украинского молодежного театра, осуществляются ее предметно-понятийный и ценностно-смысловой анализ; предлагается историко-театроведческая оценка состояния обозначенного коллектива в контексте современной театральной культуры, которая позволяет понять особенности исторического феномена, объединяющего настоящее с прошлым и генерирующая черты будущего украинской театральной действительности. Обращение к спектаклям синтетического жанра, который раскрывает природу взаимодействия театра и музыки, обусловили **методы исследования**. Они основываются на междисциплинарном синтезе

различных областей научного знания, а именно – структурной системы театроведения, использование аналитических приемов в изучении драматургии, режиссуры, актерского мастерства, пения, работы оркестра, сценографии, их аналогий и связей, объединений и противопоставлений. **Выводы.** В разножанровых спектаклях Днепропетровского украинского академического молодежного театра раскрываются принципы диалога театральной системы и зрительской аудитории, основанной на активном стилевом взаимном обмене. В связи с этим отмечается реальное взаимное сотрудничество театра и зрителя, при котором происходит встраивание одной драматургической традиции в другую, профессиональная работа режиссеров с драматургическим текстом, связанная с творческим изменением структуры и образного строя спектаклей и их активной трансформацией в современном социуме.

Ключевые слова: молодежный театр, спектакль, режиссер, актер, зритель, дирижер, оркестр, пение, социум.

Tulyantsev Andrey, PhD in Arts, associated professor, the heard of the chair «Vocal and choral art», Dnipropetrovsk Academy Music after Mikhail Glinka

Dnipropetrovsk Ukrainian academic youth theater in the contemporary sociocultural context

The purpose of this article is concentrated by researcher into revealing of the particularity for modern theater on the example Dnipropetrovsk Ukrainian academic youth theater. The author studies performances for young people that the theater has in its repertoire. The dialogue between the theater and the audience has its own scientific interest for the author. The author uses the most effective methods of scientific research. The author has a need to understand the peculiarities of the style of acting and directing. It is also necessary to understand the general style of the theater. This position is significant, because there is a specificity in the interpretation of theatrical performance. **Scientific novelty.** This article has its own peculiarity. The author aims to determine for the first time the main provisions of the activities of the Ukrainian academic theater for youth from the Dnieper. To achieve this goal, the author of the article makes an analysis in which there is a specific meaning of the theater's activities, the subject of this research. Theater is analyzed as an artistic value. The author assesses the state of the collective as a theater historian. The activity of the theater is analyzed in the context of

the functioning of modern theater culture. This is what makes it possible to understand the features of the historical phenomenon. It combines the present with the past. It aims to understand the perspective of contemporary theater time in the future. **Methods.** The performances of this theater have the characteristics of a synthetic genre. These performances have the ability to explain the nature of the interaction between theater and music. Therefore, research methods are based on the synthesis of various areas of scientific activity. In which there are various scientific disciplines. Specifically: the structural system of the history of the theater, the use of analytical methods in the analysis of drama, direction, skill of actors, singing, orchestra work, scenography. The author explores their analogies and connections, what unites them and what is opposition. **Conclusions.** The performances of the Ukrainian academic theater for young people from Dnipro are of different genres. The principles of the dialogue between the theater system and the audience, which exists in mutual exchange, are revealed in these performances. The author notes the real mutual cooperation between the theater and the audience. At the same time, there is an addition of one dramatic tradition to another. You can also observe how professional directors worked with the texts of the plays. The fact of how the structure and style of the performance is changing is significant. The academic professional artistic transformation of vocational performances in modern society is essential relevant.

The key words: youth theater, performance, director, actor, spectator, conductor, orchestra, singing, society.

Постановка проблеми. Дніпропетровський український молодіжний театр є одним із славетних колективів України, що уособлює у своїй діяльності принципи цілого театрального вишу, адже за минулі роки у цій трупі було виховано багато режисерів-професіоналів, сценографів, з яких половина самі стали організаторами і керівниками театрів, педагогами і вихователями. Серед них – Г. Кононенко, М. Мальцев, В. Макогонов, С. Чулков, А. Літко, А. Дудка, В. Мазур, В. Денисенко, В. Волконський, О. Варун. Школу колишнього Дніпропетровського ТЮГу пройшло кілька сотень українських акторів. Усі разом, ці фахівці багато в чому визначили рівень театральної культури України періоду від 1940 років до 2020 року. Доробок театру різних десятиліть свідчить про постійні шукання майстрами власної театральної форми,

характерної мови у зображенні найвищої сфери існування людини – сфери духовного.

Синтетичний характер вистав Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру виявив себе в тому, що кожна з вистав відобразила закономірності свого соціально-політичного часу, знайшовши особливі виражальні засоби, багато в чому змінила саме уявлення про мистецтво театру юного глядача, а отже, заслуговує на увагу у призмі науково-дослідницької діяльності сучасних вчених сфери театрального мистецтва.

Актуальність обраної теми зумовлюється неабиякою прихильністю сучасного студентства та театральної спільноти до творчого доробку Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру, що, безумовно, впливає на його репертуарну палітру, стратегію побудови прем'єрних вистав, формування професійно-виконавських особливостей добору акторів до певних спектаклів тощо.

Огляд літератури. Враховуючи необхідність системного театрознавчого розгляду діяльності Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру, мусимо зазначити, що основний обсяг матеріалів, присвячених цьому колективу, датується публіцистичними працями 70-80-х років, що мають загальний культурно-просвітницький характер. Це статті Н. Шеліхової (газета «Днепр вечерний»), Р. Лиши, М. Зобенко, І. Нікітіної (газета «Прапор юності»), В. Десятерика (газета «Зоря»). До того ж періоду відноситься і оглядова стаття відомого київського театрознавця Ю. Богдасhevського, надрукована у журналі «Український театр» [1, 15]. Книга «Театр Григорія Кононенка» є літературно-художнім виданням, та не претендує на аналіз діяльності усього колективу [3]. Театрознавча історіографія як основа наукового аналізу сучасної творчості колективу зафіксована у статті А. Дніпровського [2, 18], у рецензії А. Тулянцева [4, 20] та навчально-методичних посібниках «Любовь Аполенис» А. Тулянцева [5], «Анатолій Дудка» А. Тулянцева [6, 80]. На превеликий жаль, інформація, що надається на офіційному сайті театру, має лише конкретну рекламну спрямованість.

Мета статті – виявити специфіку багаторічної діяльності Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру, а також науково обґрунтувати, що творчість цього колективу має всі ознаки сучасного театру XXI століття.

Об'єктом дослідження є Дніпропетровський український академічний молодіжний театр як жанрово-стильова система, репрезентована відповідними сценічними творами, а **предметом** – новочасні соціокультурні ознаки даного театру у їх найбільш своєрідних художньо-сценічних проявах.

Виклад основного матеріалу. Дніпропетровський український академічний молодіжний театр працює вже більше 80 років. Створений у 1939 році як Дніпропетровський педагогічний театр для дітей, потім – Дніпропетровський Театр Юного Глядача ім. О. Пушкіна, колектив здійснював значну популяризаторську роботу у сфері інтенсивного розвитку культурно-художнього життя України тих часів. Головним режисером було призначено Бориса Оселедчика. Головним художником – Зіновія Фукса. Завідувачем музично-літературною частиною – Олесею Ракитянську. Репертуар трупі складався із віршованих п'єс-казок – «По щучому велінню», «Лисичка, Котик і Півник», «Івасик Телесик», «Пан Коцький», «Коза дереза», «Кіт у чоботях», «Червона шапочка» та ін.

Орієнтуючись на патріотичний напрямок роботи, Дніпропетровський ТЮГ показував такі вистави, як «Гра в Спартак» Р. Победимського, «Любов і дим» І. Дніпровського, «Вибух» та «По зорі» В. Гжицького, «Зрадник» Б. Житкова, «Колька Ступін» С. Ауслендера та ін. Нове життя породжувало нові форми театрального побуту. На площах, заводах і фабриках, в частинах Червоної Армії театр проводив масові революційні свята, вистави-мітинги, вистави-лекції, де брали участь артистичні сили трупі: Марія Володарська, Марія Архіпова, Зінаїда Фукс, Олексій Шпудейко, Василь Чуб, Кость Петриченко, Михайло Дзюба.

У роки Другої світової війни приміщення театру було зруйноване, і колектив протягом багатьох наступних років відносився до системи народної освіти. Театр працював самовіддано, плідно. Багато зусиль доклали митці щоб відновити приміщення і, по суті, перебудувати його для показу вистав. Але спектаклі презентувались також й у актових залах шкіл, технікумів, професійно-технічних училищ, піонерських таборах тощо. Культосвітня робота Дніпропетровського Театру Юного Глядача ім. О. Пушкіна мала велике значення для виховання учнівської та робітничої молоді області. Ця діяльність схвально сприймалась частиною педагогічної інтелігенції, діставась нерідко позитивні відгуки місцевої преси. Рецензії на вистави цієї трупі сповнені симпатії до нового

починання, їхні автори охоче вибачали колективові й декотрий брак майстерності, скромність обстановки та костюмів, відзначаючи як головне ентузіазм виконавців, щирість емоційних прагнень. Адже театр говорив у своїх виставах про морально-етичні проблеми тих часів.

«7 серпня 1969 року Рада Міністрів України прийняла постанову № 4 „Про створення в місті Дніпропетровську Українського театру юного глядача імені Ленінського комсомолу”» [3, 10]. Сконцентрувалася велика труппа митців різних спеціальностей: директор Борис Мартинов, головний режисер Григорій Кононенко, завідуючий труппою Микола Малицький, завідуючий музичною частиною Аркадій Мірзоян, літературною – Віра Терлецька, постановочною – Михайло Оренштейн, завідувача костюмерним цехом Олександра Кузікова, перукарським – Людмила Павлова, художник по світлу – Леонід Ільїнський. 29-го жовтня 1969 року на сцені Дніпропетровського Палацу залізничників Дніпропетровський ТЮГ відкрив перший сезон виставою «Юність батьків» Б. Горбатова. Були поставлені «До побачення, хлопчики!» Б. Балтера й В. Токарева, «Скарби Флінта» Ю. Осноса за Р. Стівенсоном, «Бурею народжений» Ю. Принцева, «Недоросток» Д. Фонвізіна, «Репортаж, писаний під шибеницею» за Ю. Фучиком, «Божествена комедія» І. Штока, «На всякого мудреця доволі простоти» О. Островського та ін. До труппи влилася велика група акторів. Зокрема, Володимир та Віра Макогонови, Іван Кривошапов, Олексій Герасимов, Володимир Пориваєв, Людмила Якшина, Григорій Гринюк, Тамара Мальцева, Любов Аполеніс, Дмитро та Віра Пахманови, Лідія Апазова, Олександр Мироненко, Наталія Кудря, Ірина Медяник, Євген Звягін, Володимир Жевора.

Чуйний до естетики і самої природи акторської творчості, головний режисер Григорій Кононенко протягом досить короткого часу створив театр-лабораторію, у діяльності якого заперечувалася рутина, штампи. Так, у Дніпропетровському Українському театрі юного глядача імені Ленінського комсомолу проводилася значна освітня робота, запрошувались відомі театрознавці Надія Демидчук, Наталія Шеліхова для читання лекцій з історії театру і драми, відбувались такі важливі заходи, як «усні» рецензії, режисерські конференції. Театральна практика яскраво демонструвала щедre розмаїття шляхів, засобів, постановочних прийомів та форм художньо-сценічного узагальнення дійсності й втілення характерів

сучасників. Ця різноманітність, що спиралася на широту виражально-естетичних можливостей театру, закладена в його основоположних принципах, з повнотою виявлялась у творчості режисерів, акторів, сценографів, артистів оркестру. «Тут не так, як в деяких інших театрах. Дирекція залюбки пропонує ці спектаклі не лише критикам, але й глядачам. Школярі, студентська молодь по кілька разів дивляться і «Бурею народжений», і «Репортаж, написаний під шибеницею». А за драматургічний рівень цих творів відповідальність несе сам Григорій Кононенко, який доповнює ці п'єси і документами, і композиційними винаходами, і режисерською вигадкою» [1, 15].

Диригентсько-композиторська риса в обдарованні завідуючого музичною частиною А. Мірзояна, була зацентрована у виставах і артистами оркестру театру. Спільно з режисерами А. Мірзоян працював над виставами «Божественна комедія» І. Штока, «На всякого мудреця доволі простоти» О. Островського та ін. У багатьох виставах акцент постановки з драматичної дії, словесного тексту переносився на дію музичну, на спів, на пластику, і це дало змогу постановникам виявити настрій вистав. Народні пісні, естрадна музика, ритми й інтонації модних у ті часи вокально-інструментальних ансамблів, прийоми мюзиклу супроводжували спектаклі, якими диригував А. Родянський. У виставах співали драматичні актори – В. Макогонова, В. Пахманова, Л. Аполеніс, В. Холощак, М. Філенко. Та незабаром головний режисер Дніпропетровського ТЮГу отримав у 1984 році запрошення на посаду головного режисера Київського академічного театру російської драми ім. Лесі Українки та переїхав до Києва.

Колектив театру продовжував постійно шукати нові форми роботи, нові теми, що хвилювали сучасників, намагався бути завжди попереду. Щороку виїжджав на гастролі, побував у містах Волгограді, Астрахані, Липецьку, Ростові, в багатьох областях України. Цікавою була інтенсивна режисерська діяльність заслуженого артиста України Володимира Макогонова, Клавдія Вакуленка, Олександра Горбенка, Анатолія Литка, які з перших кроків узяли напружений творчий темпоритм, упевнено заявив про бажання театру бути сучасним. Постановки «Брат Альоша» за Ф. Достоевським, «Меридиан» Я. Солович, «Маленькі комедії» А. Чехова, «Легендарна особа» Ю. Левашова, «Доторкання» Р. Ібрагімбекова, «Тяжка кров» Ю. Яковлева, «Чукоккола» К. Чуковського, «А все ж таки вона обертається?...» А. Хмелика,

«Знайомтесь, Ваші діти!» Р. Отколенко, «Іванів день» В. Покровського, «Королівство півнячих криків» А. Браусевич, «Григорій Котовський» О. Каплера, «Салют» Ю. Яковлева, «Нахабенья» за М. Шолоховим, «Дзвоніть і приїздіть!» А. Алексіна, «Чума на обидві ваші господи» Г. Горіна. Пригадуючи інтенсивний театральний розвиток театру, мимоволі зауважуєш на активності взаємодії режисерських і акторських поколінь, на багатогранність проблемно-тематичних шукань.

90-ті роки внесли свої особливості у діяльність колективу. З появою нових комерційних умов труп була змушена залишити приміщення Палацу культури залізничників, де працювала на умовах аренди. Потім, у 1997 році Дніпропетровський ТЮГ волонтаристським рішенням об'єднали із Дніпропетровським театром ляльок. У приміщенні цього театру й запрацював Дніпропетровський український молодіжний театр, який згодом отримав звання «академічний». Справжньою глибиною і сучасністю трактовки, музикальністю, пластичністю були позначені вистави головного режисера, народної артистки України Лідії Кушкової: «Сто тисяч» І. Карпенка-Карого, «Гидке каченя» Г. Андерсена, «Москаль-чарівник» І. Котляревського, «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері, «Пригоди Гекльберрі Фінна» М. Твена, «Чорна пантера та Білий Ведмідь» В. Винниченка, «Принцеса на горошині» Г. Андерсена.

Цікаві пошуки синтезу різних мистецтв були характерні для вистав іншого головного режисера, заслуженого діяча мистецтв України Володимира Мазура. Він першим в Україні інсценізував драму «Мойсей» І. Франка [4, 20]. Освоюючи нові ідейно-тематичні, стильові та образно-естетичні напрямки, заслужений артист України Анатолій Дудка, який створив образ Мойсея, також організував у театрі чоловічий вокальний квартет «Ми-козаки!» [6, 80].

У постановках режисерів віддзеркалюються сьогоденні тенденції розвитку театру і, зокрема, сучасний підхід до інтерпретації відомих творів, а саме – «Люблячі жінки Марсея» А. Тома (режисер – заслужений діяч мистецтв України Віталій Денисенко), «Примадонни» К. Людвіга (режисер Олександр Варун). У 2019 році вистава «Гравці» М. Гоголя (режисер Павло Гатілов) була відзначена Гран-прі XXVII фестивалю-конкурсу «Січеславна».

Висновки. У жорстких умовах панування соціалістичного реалізму, підконтрольних методів управління культурою,

Дніпропетровський ТЮГ, як і всі театри СРСР, перебував у полоні уніфікаторства та пристосовництва до діючої ідеологічної системи. Але різноманітність режисерських персон, акторських індивідуальностей, сценографів стимулювали творчу свободу художньо-стильових уподобань на ґрунті театрального сценічно-психологічного реалізму естетичних ідей.

На основі театрознавчого аналізу різножанрових вистав Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру встановлюється конкретний структурний інваріант – узагальнена модель культурного соціуму минулих десятиліть і сучасності. Її центральний напрямок пов'язується з індивідуальними творчими манерами режисерів, акторів, сценографів, музикантів, а вже наступні рівні – з широким культурним радіусом, у рамках якого функціонують сучасні досягнення театру. Відзначається взаємозв'язок перерахованих структурних компонентів, у точці перетину яких з'являється нова, синтетична модель означеного театру.

Перспективи дослідження означеної теми обумовлюються встановленням факторів стилістичної змінності вистав при вивченні подальшої діяльності Дніпропетровського українського академічного молодіжного театру в сучасному культурному соціумі.

Список використаних джерел і літератури:

1. Богдасhevський Ю. Найкраща промова. *Український театр*. № 1. 1975. С. 12–23.
2. Дніпровський А. Чума на Павлика Морозова. *Арт-лайн*. № 8. 1993. С. 10–29.
3. Театр Григорія Кононенка. Книга спогадів. Упорядники: В. Макогонова, В. Пахманова. Дніпро : ЛІРА, 2008. 180 с.
4. Тулянцев А. «Мойсей» вперше на драматичній сцені. *Кіно-Театр*. № 55. 2008. С. 18–25.
5. Тулянцев А. Любов Аполеніс. Дніпро : ЛІРА, 2006. 150 с.
6. Тулянцев А. Анатолій Дудка. Дніпро : ЛІРА, 2006. 150 с.

References:

1. Boghdashevskyj, Ju. (1975). The best speech. *Ukrainskyj teatr*, 1, 12–23 [in Ukrainian].

2. Dniprovsjkyj, A. (1993). Plague on Pavlik Morozov. Art-lajn, 8, 10–29 [in Ukrainian].
3. Hryhoriy Kononenko. Theater. Book of memories. (2008). Compilers: V. Makoghonova, V. Pakhmanova. Dnipro: LIRA [in Ukrainian].
4. Tuljancev, A. (2008). „Moses” for the first time on the dramatic stage. Kino-Teatr, 55, 18–25 [in Ukrainian].
5. Tuljancev, A. (2006). Lubov Apollenis. Dnipro: LIRA [in Ukrainian].
6. Tuljancev, A. (2006). Anatolij Dudka. Dnipro: LIRA [in Ukrainian].

UDC 78.083

DOI 10.33287/222014

Купіна Дарина Дмитрівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри «Історія та теорія музики»
Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки
тел. (099) 611 - 02 - 29
e-mail: darina.kupina23@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9624-9916>

Лоза Сергій Олександрович,
магістрант кафедри «Вокально-хорове мистецтво»
Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки
тел. (096) 197 - 69 - 29
e-mail: sergioloza@ukr.net

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ РИСИ КАМЕРНО-ВОКАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ О. БІЛАША

Метою пропонованої наукової статті є виявлення специфіки камерно-вокальної творчості українського композитора, викладача, поета, активного громадського діяча Олександра Білаша у контексті вітчизняної музичної культури ХХ століття. В роботі задіяно аксіологічний, історіографічний, жанрово-стильовий, компаративний, а також системний **методи наукового дослідження. Наукова новизна** презентованої статті полягає в тому, що у ній вперше здійснено спробу детального осмислення специфіки камерно-вокальної творчості О. Білаша крізь призму розвитку української академічної камерно-вокальної музики ХХ століття. **Висновки.**